

Szuvenír

– részlet –

A körúton is egymást érték a szovjet rohamok. A Boráros tér előtt most éppen három tank döcögött. Ráérték. A bent ülők megbizonyosodhattak róla, hogy a halál bevárja őket. A Mester utcánál csikorgtak, amikor háromsaroknyira lévő társuk a szemük láttára megsemmisült. Azonnal rákapcsoltak, villámsebessen faroltak visszafelé.

Staccato – ez illik a budapesti, forradalmi etűd előadásmódjához, ha egyszer majd egy leendő Chopin megkomponálja. Az oroszok gyilkolódási kedvéhez, próbálkozásaihoz is ez passzolt, mivel eszük ágában sem volt sűrű, tömött hadoszlopokban előrenyomulni. Meg aztán valahányszor kinyíftant a támadó ékük, rögtön megszakították az előadást. Bizonytalan ideig szünet (öt perc, tíz perc, negyedóra, maximum fél óra), hogy újult erővel folytatódjék a csíhi-puhi...

A lövöldözés kellős közepén rontott be a Futó utcai küldönc az elsősegélyhelynek berendezett lakásba.

– Iván hol van? – lihegte izgatottan.

A kötöző afféle botcsinálta hírügynökségként is működött, itt tudtak a legtöbbet az egységek mozgásáról, s ide szóltak be a fontosabb személyek, hogy hol keressék őket embereik. Természetesen a beszállított sebesültek is itt újságolták el, mi a pillanatnyi helyzet az általuk védett frontszakaszon.

– Mit akarsz tőle? – kérdezte Fehér Sapka a srácot, miközben egy láblövéses, kalauzsapkás férfit pólyált be éppen.

– Győztünk! Megfutamtottunk egy tankot a Horváth Mihály téren – lelkesedett a fiú csillogó szemmel.

– No, nézd csak! Az évszázad híre – froclizta a beszkártos a zöldfülűt. – Van fogalmad, hogy mi folyik itt a környéken?

A beszkártos megpróbált lábra állni, tett is két-három lépést, de összecsuklott. Fehér Sapka elkapta, és lenyomta egy karosszékbe.

– Ne vagánykodj, ez mégiscsak egy lött seb – korholta.

– Muszáj visszamenni – szívóskodott a beszkártos –, látod, milyenek. Az én csoportomban is nyüzsgönek az ilyen kétéves nyeretlenek.

– Ne baszakodjatok már! – fújta rájuk a srác.

– Hát nem értitek? Sürgős! Hol találom az Ivánt? – és dühösen a fülére rántotta svájcisapkáját.

Sürgős hát, hogyne volna sürgős! Csak az a baj, hogy Iván elugrott a Rákóczi téri piacra a Stanci nénihez naspolyáért – kezdte unni az okvetetlenkedőt Fehér Sapka.

– Rosszul tudod. Nekem azt mondta, hogy most szentelik pappá a bazilikában – igazította ki Fehér Sapkát Pufi, a földoki, aki az ebédlőasztalból kialakított műtő fölé hajolva csipegette a szilánkokat egy mozdulatlan, véres mellkasú alakból.

– Nyasgem! – dohogott a futár. – Hát tényleg nem értitek, hogy visszazavartuk a Boross utcából a ruszkikat?

– És csúzliztatok még hozzá fél tucat verebet a madárcseresznyefáról – gúnyolódott Pufi. Föl se nézett, csak dolgozott, elmélyülten dolgozott, mint a tyúk, amikor a kukoricát szemezteti. Kövér arcán s az orvosi sapka alól kivillanó, magas domború homlokán verejtékcseppek gyöngyöztek, melyeket Juló, az asszisztensnő törölgetett le időnként egy gézdarabbal.

– Idefigyelj, a Kisfaludy utca sarkán, az Üllői úti társaságnál keres – sajnálta meg Fehér Sapka a félszeg, pattanásos arcú fiút, aki zavarában azt se tudta, melyik lábára álljon.

– Óriási, nem? – szólt oda Fehér Sapkának Pufi, miután a küldönc puszkagolyót megszegyenítő gyorsasággal pattant ki az ajtón. – Megfutamtottak egy tankot, és most azt hiszik, Hruscsov személyesen fog könyörögni, hogy különbékét köthessen velük. Iván pedig hagyjon ott csapat-papot, szaladjon át a Futó utcai úttörőszervizbe, és tüntesse ki őket egy-egy éltanulójelvénnel.

– Ki tudja, hátha mégis fontos, amit ez a fiú mond – válaszolta Fehér Sapka, és arra gondolt, hogyan

mentette meg többek életét huszonnegyediké késő délutánján. Akkor még, mint szigorú orvos, ügyeletes volt a szájsebészeti klinikán, s csak másnap reggel keveredett át a Corvin közbe. Éppen friss kenyeret hoztak, de a sofőr és a kocskísérő elszelelt, mert már egészen közelről lehetett hallani a lánctalpcsörgést. Neki kellett fölmásznia a sütőipari vállalat teherautójának platójára, s a portásnak adogatta le a vekniket. Dübörgés, a páncélos csikorogva fékezett, úgy nyolc-tíz méterre lehetett tőle, és akkor ő a feje fölé emelte az utolsó veknit. Az úrfelmutatás pillanata! Ösztönösen cselekedett, egy másodperc alatt kiszáradt a szája, hideg, fémes ízt érzett a nyelvén, a halál ízét. A tank zümögve fordította rá az ágyúcsövet, moccsanlatlanul várt. „Menekülni! – hajtogatta Fehér Sapka magában. – Egy pillanatot sem szabad itt tovább vesztegetni!” Ám a rémülettől bénává dermedt. Ilyen félelem utoljára gyerekkorában fojtogatta, amikor egyedül vágott neki a hosszú, sötét folyosónak a véce felé, és szüntelenül érezte maga körül ólálkodni az éjszakát. A kenyér szakrális és sérthetetlen, mert Krisztus testét jelképezi. Ezzel a gondolattal eltelve bámult a tankra. Feje fölött a veknival, mint a legegységesebb igazság szobra, és várta, mi fog történni, most már szinte szemtelen kíváncsisággal. „Hipnotizáltam őket – mesélte később többször is, a forradalom bravúrtörténeteinek egyik leghíresebbjét eresztve ezzel sorsára. – Úgy éreztem, ha beléjük tudom szuggerálni ezt a szent gondolatot, akkor megtalálhatom a szakadék fölött átívelő hidat, melyen keresztül botladozhatom, anélkül, hogy megölnének.” És így is történt. Veknival a kezében leugrott, hátrált a klinika kapuja felé, könyökével belökte az ajtót, s le az alagsori lépcsőn, amikor odakint felrobbant a teherautó...

– Ki tudja – ismételtette Pufinak –, néha egyetlen mozdulat, egyetlen gesztus is felér egy ütközetel. Nem gondold?

– Igaz – válaszolta Pufi –, biztosan igazad van. Végeredményben abból az irányból eddig még nem támadtak. Lehet, hogy fel kell készülnünk a bekerítésre.

A sebesült fölé hajolt, egészen közel az arcához, úgy kérdezte: – Hogy érzed magad? Amint be tud állni a mentő, beszállítunk valamelyik kórházba. Nem olyan súlyos a sérülésed, de steril körülmények közt kell feküdnöd, nehogy elfertőződjön a sebed.

– A puskám... – suttozta a másik –, a puskámmal mi lesz?

– Melléd tesszük a hordágyra – nyugtatgatta Pufi, de látta, hogy késő: az asztalon fekvőnek hirtelen megmerevedett a tekintete, arca viaszos sápadtról szürkére változott, próbálta a fejét fölemelni, mintha még valamit akart volna mondani, sugárban hányta ki a vért, végigfröcskölte Pufi köpenyét, majd rándult egyet, s többé nem mozdult.

Pufi némán, riadtan állt mellette. Kivette a gézdarabot Jutka kezéből, elfordult, és titokban, mintha arcát törülgetné, felitatta a szeme sarkában gyülemelő könnycseppet.

A nagydarab, tohonya katonaorvos még huszonharmadikán este ragadt itt köztük. Felkapott egy köpenyt főhadnagyi egyenruhájára, s előbb a moziban, majd egy lakásban kötözgette a könnyebb sebesülteket. Akkor este és éjjel, úgy-ahogy, még dolgoztak a mentők, de a következő napokban már inkább az önkéntesekből verbuválódott vöröskeresztes pobjedások és teherautósok járták a várost, nem törődve azzal, hogy az ávós orvlövészek és a ruszkiak úgy vadásznak rájuk, mint a nyulakra. Ám a kórházba szállításig is el kellett látni a sérülteket, nyomókötetést a szétroncsolt erekre, rögzíteni a törött végtagot, eltávolítani a szilánkokat a test felületéről. Pufitól senki nem kérdezte, miért visel a köpenye alatt egyenruhát, a Pufi az a Pufi, aki kapásból, szikrázó humorral kontrázta a legvagányabb beköpéseket, olykor tán kissé cinikusnak is tűnhetett, pedig akkora a szíve, hogy háromszor beleférhetett volna az egész univerzum. Közel a harminchoz, vagy túl is rajta, hivatkozhatott volna parolijára, de tojt a tekintélyre. Olyan tartományban szolgált, ahol fityinget se értek a rangjelzések. Senki nem láthatott nála több szenvedést, több halált, és mégis összeszorult a torka, valahányszor a végzet tehetetlenségre ítélte. Pufi, a romantikus Pufi, akinek annyian köszönhették életüket, most arra gondolt, hogy ennek a halott fiúnak a lelkében még mindig akkora tűz ég, amelynél nemzedékek hosszú sora melegedhetne...

A Futó utcai srác végül is az „alagutas ház” (így hívták maguk közt a Klinikára nyíló, törpe utcát) padlásán lelt rá Ivánra, aki éppen akkor mászott le a tetőről.

– Győztünk – kezdte újra a küldönc köszönés helyett, de most igazán nem törődött senki ilyen formaságokkal. – Egészen az utcáig jött a tank, csak azért nem nyírtuk ki, mert megfutamodott.

„Hát éppen az a baj, hogy csak majdnem” – gondolta Iván, de vitára most nem maradt idő.

Lefelé menet a srác beszámolt a történekről, s Iván azonnal átlátta, milyen veszélyes a helyzet. Az is bosszantotta, hogy a tudatlanság milyen könnyen ad tápot az önhittségnek. Hiába no, annyira szervezetlenül, annyira váratlanul tört ki a felkelés, hogy az elején, egy-két napig senki nem szólt bele a csoportcsoportok dolgaiba. Az emberek is állandóan cserélődtek, egyesek leváltak, kerestek maguknak valami jobb kilövőállást vagy szimpatikusabb társaságot, mások, újak jöttek a helyükre. A szabadság mámoren ebben a vándorlásban, ebben a hallatlan lazaságban tetőzött, miközben kidriblizték a halált, föltéve, hogy a Csonti nem gáncsolta el őket még időben, amiért itt természetesen nem járt szabad-rúgás. Persze a lazaság presszós szabadossággal is keveredett, meg túladagolt felelőtlenséggel, könnyelműséggel, s csak akkor kezdtek magukra eszmélni, amikor elhullottak mellőlük az első bajtársak, vagy ami még szörnyűbb: a barátaik. A fénysebességnél is gyorsabban döbbsentek rá, hogy nem mehet mindenki a saját feje után. Például meg kellett állapodni abban: ki, mikor és kicsodát váltson föl az örködésben, s ha valaki ezt megszegte, elzavarták maguk közül. Ezek a fiúk amatőrök voltak a gyilkolásban, csak annyit tudtak a háborúról, amennyit az ilyen-amolyan könyvekben olvastak, s ha akadtak is köztük katonaviseltek, azok se részesültek vezérkari kiképzésben, egy-két praktikus tanácsnál többre nekik sem futotta.

A kibic Nyugatról meg csak annyit, hogy a sok rokonszenv-nyilvánítás és imádkozás helyett küldhettek volna legalább egy-két teherautónyi pápua kőbaltát... Az események ugyan bebizonyították, hogy a spontán városi gerilla-hadviseléshez nincs szükség hadiakadémiai végzettségre, de valakinek mégiscsak rendelkeznie kell valamiféle minimális taktikai és stratégiai készséggel, különben elképesztő bajba sodorják magukat, nem is beszélve a környék lakóiról.

Sanyi is éppen a tank felrobbanását követő harci szünetben kúszott át a körúton a szemközti kávéház épületéből Totyával meg még egy sráccal – vagyis ugyanakkor, amikor Iván elindult a küldöncével. Az iskola sarkával szemközt botlottak egymásba, mivel ő úgy döntött, hogy egy métert sem hajlandó megtenni a körúton fölöslegesen. Éppen eléggé kockázatos átosonni a túloldalról; bármikor odadurranthatott valahonnan egy ávos orvlövész vagy egy orosz felderítő. Ezért rábeszélte társait, hogy inkább menjenek be a Práter utcába, és kis-

kerülővel, hátulról közelítsék meg a mozit. Logikus, nem?

A kávéházi csoportnak fogytán volt a lőszer, azért küldte át őket Isti, akit hallgatólagosan vezetőjüknek tekintettek.

– Á, a Kisfőnök! – köszönt rá Iván. – Mi a helyzet odaát?

– Töltény kéne, gránátok, benzines palackok – fogalmazta meg a lényegét Sanyi.

– Majd mindjárt vételezhetek, de ha már így összeakadtunk, gyertek csak velem. Átugrunk a Futó utcába. Nagyon nem tetszik ott nekem valami.

Ha maga a Tekintély hívja őket, akkor nincs helye vitának. Libasorban loholtak, egymás nyomában lépegettek. Már a kezdetek kezdetén beléjük vésődött, hogy harc közben tilos a bájcsevegés, s hogy korzózni még a lövöldözések szüneteiben sem ajánlatos. Ez öldöklésig fajuló meccs. Akárhová induljanak, szigorúan csak a fal mentén közlekedhetnek.

Totyát nem hagyta nyugodni ez a kisfőnöközés: „Mi az isten, te lettél itt a főfő kisisten?” – bökdöste őt hátulról.

Akkor ragadt rajta ez a név, noha kézzel-lábbal tiltakozott ellene: ugyan miért bántják ezzel a kisis-tenezéssel? Ő csak egy érettségi előtt álló gimnazista, esze ágában sincs, hogy főnökösödjön.

Ám kihagyta a számításból, hogy ezekben a napokban nem tétel az életkor, s hogy Budapest a világ fővárosa, ahol mitológiai erők feszülnek egymásnak, akár az ókori görögök hiedelem világában, ha mégoly hihetetlen is. Igaz, nincsenek fenséges, antik díszletek. Meg aztán milyen nagyképű duma az, hogy az ég és a föld itt fog egymásba zuhanni? Pont itt?! S hogy évszázadokra dől el majd megint a küzdelem, ezért olyan helyzetben vagyunk, hogy a tetteink döntenek helyettünk? Marhaság! Aki csak egyetlen támadást is túlélt, tudja, hogy a leghétköznapibb, legmocskosabb, legbrutálisabb valóság szórakozik velünk, mint fiókkandúr a halhólyaggal.

Lelke mélyén mégis ott motoszkált, hogy a világ most a feje tetején áll, s ha nem hitt volna fanatikusán a változásban, tán azt is megsejti: éppen attól lesz kárhozott, hogy a Sors kiválasztotta. Pontosabban: csak a rendkívüliséget érezte, de azt állandóan, még a társainál is egy kicsivel jobban. Ugyanakkor igyekezett elhessegetni magától a gondolatot, hogy az extraminőségért majd extraárat kell fizetnie. Talán ezért is futott át rajta a borzongás, valahányszor lekisistenezték vagy lekisfőnöközték

a többiek. Valamiféle megmagyarázhatatlan rette-gés élt benne a nevek iránt. Gyakran eszébe jutott a Gellért bácsi által emlegetett régi latin mondás, hogy a neved, barátocskám, a neved, különösen, ha mások ragasztották rád, olyan intő jel, amit egy-könnyen nem tudsz levakarni magadról.

Természetesen nemcsak ő, hanem a maguk módján valamennyien átérezték elhivatottságukat. Magatartásuk a kellem és nagyvonalúság ötvözetétől ragyogott, óriási szimpátiát keltve mindenkiben, aki nem volt a Szovjetunió megrögzött híve. Ezekben a napokban a hírek, az újságcikkek és a fotók mind róluk szóltak, körbeszaladták a földgolyót, s a kívülállónak jól esett gyönyörködni bennük, még akkor is, ha az események a háború borzalmába, mocskába rántották bele azt a távoli (vagy nem is olyan távoli) kis országot. Az erkölcsi magasugrás bajnokaiként emlegették őket, akik a sztratoszférán túlra, az egekig emelték a mércét, messze-messze önnön képességeik, lehetőségeik fölé. Angyalok vagy titánok: mindegy, de mindenképpen a szabadságvágy démonikusan megszállott, ártatlan elátkozottjai, akik évtizedek múltán kopottan, gügyén, kisemmizve s az elszenvedett meghurcolásoktól, nyomorúságtól félig-meddig megrokkanna se sülyedhetnek az úgynevezett „normális” emberek szintjére. Akármit csinálnak, bukott angyalok maradnak, mert életük végéig kegyeibe fogadja és ösztönzi őket a balszerencse...

Rohanás közben Iván csak annyit mondott, hogy az oroszok a Futó utcában szétlőttek egy házat, lehet, hogy a hátsó kis zegzugok felől is megpróbálkoznak a támadással. Ha szükség lesz rá, valamelyik csoportnak végképp át kell jönnie a körút túlsó oldaláról, nincs kizárva, hogy éppen az Isti-féle társaságnak, vagyis nekik...

Minden porcikájukkal figyeltek, nehogy valamelyik saroknál géppuskatűz érje őket. Dehogyan is érdekelte Sanyit most a mindenféle széppel és jóval kecsegtető perspektíva, ilyenkor az ember kapualjtól kapualjig tartja számon a történelmet. Különben is, a jó sok mind vakok, ugyan melyikük jövedélhette volna meg azt a rettenetes rút, sötét felhőt, amelyik már ott settenkedett a fényes napok mögött? Ha egyáltalán kifejezhető valamivel ennek a nyúl farknyi szabadságharcnak a tündöklése, akkor az a nagy BANG, a világ őskelte-robbanása: az egyetlenegy pontba sűrűsödött szuperanyag szétfröccsenése a Teremtés pillanatában. Ebben

a forradalomban, akárcsak Michelangelo márvány-tömbjében, már a kezdet előtt ott szunnyadt az összes szereplő, az egész szoborcsoport, még az is, hogy kik lesznek a vezetői és kik névtelen halottjai; csupán a bekövetkező események szükségeltettek hozzá, az élet-halál harc gyémántkemény vésői, hogy lefaragják a fölösleget. A drámai és komikus pillanatok keresztüzében, mint két egymással szembefordított, megvilágított tükörben már fel-felcsillant a zömmel iskoláskorú srácok hősiességgel megvert, kötéllel és börtönnel honorált, rovott jövője. De a világ leggondosabban csiszolt tükrében sem láthatták volna előre, hogy mi vár még rájuk. A kaleidoszkóp egyelőre valami egészen mással kecsgetett... Hősiesség? Egy pillanatig sem kérkedtek vele. Eszükbe sem jutott ilyesmi. Mert ugyan mitől lenne hős az, aki az orrán szedi a levegőt, és ugyanott fújja ki? Egyébként is, olyan fáradtak voltak, hogy sokan ülve elaludtak a mozi székeiben, ahová – az öröket kivéve – esténként visszahúzódtak, s ahol ismerkedtek egymással, híreket cseréltek, testvériesen megosztottak a lőszeren és a lakosság által összegyűjtött, kevéske ételmen (csak a negyedik vagy ötödik naptól javult a helyzet, amikor az iskola pincéjében beindították a menzát), meg aztán vitatkoztak, elmondták élményeiket, igyekeztek egymást fölkészíteni a másnapi harcokra. Lassacskán kiderült: hol és hányan vannak, kik köztük a vezéregyenységek. Az élelmesebbek, akik szereztek valahonnan egy pokrócot, szorosan leheveredtek egymás mellé a terem hátsó felében, ahonnan felszedték és egymásra tornyozták a széksorokat. Senki sem ütközött meg az innen-onnan felharsanó horkoláson, és azon sem, hogyha valaki átlépett a fekvők felett, mert hiszen a mozi előcsarnokában és a nagyteremben egy pillanatig sem szünetelt a nyüzsgés. Amúgy a harcok idegileg és testileg annyira elcsigáztak mindenkit, hogy a maradék energiából még egy lidércálmra se futotta, nemhogy lila, fennkölt szerepekben tetszelegjenek, hacsak a halottakért gyűjtött gyertyákat és a hozzászólásokból kicsendülő, lelkesedéstől fűtött pátoszt nem minősítjük alakoskodásnak. Másrészt, azokban a napokban vajmi kevés szükség volt a fantáziálgatásra: a legelképzeltlenebb, legabszurdabb dolgok is megtörténhettek, méghozzá a lehető leghétköznapibb, legtermészetesebb módon bárhol, bármikor, bárkivel.